

prof. dr hab. Grzegorz Leszczyński
Instytut Literatury Polskiej
Uniwersytetu Warszawskiego

Opinia o promotorska o rozprawie doktorskiej p. mgr Aleksandry Korczak
„Dziewczęce i kobiece postaci literackie w kanonach lektur szkolnych klas 4-6 po 1989 r.
w perspektywie *gender studies*”

Mgr Aleksandra Korczak podjęła rozpoznanie problemu ważnego zarówno w perspektywie badawczej, jak i praktycznej. Wykorzystała narzędzia interpretacyjne wypracowane na gruncie *gender studies* w procesie analizy znaczącego korpusu tekstów zorientowanych na niedoroślą odbiorców, co stawia rozprawę w rzędzie prac fundamentalnych – do tej pory stosunkowo rzadko wykorzystywano metodologię genderową w rozprawach poświęconych temu obszarowi twórczości literackiej, a poza rozprawą Lasoń-Kochańskiej – nigdy w odniesieniu do tak rozbudowanego korpusu tekstów. Wnioski z rozpoznań stanowią istotny wkład w refleksję naukową nad szkolną edukacją literacką – autorka rekonstruuje modelowe wzory osobowych, repertuar zachowań i role społeczne bohaterek oraz reprezentowane przez nie normy i wartości, dowodząc, że lektury szkolne kształtują przeświadczenie, że modelowane przez kulturę różnice w społecznych rolach płciowych są niezmiennie, utrwalają przymus realizacji warunkowanych płcią kulturową ról społecznych, są więc w istocie przykładem *nieuświadomionego seksizmu*.

Autorka poddała analizie bardzo obszerny i zróżnicowany korpus tekstów, które od 1989 roku poczynając znajdowały się lub wciąż się znajdują na listach lektur szkolnych, przeznaczonych dla drugiego poziomu edukacyjnego, zarazem pierwszego etapu szkolnego kształcenia literackiego. Na podstawie zestawień, porównań i szczegółowych rozpoznań sposobów kreacji i prezentacji postaci żeńskich w kanonach lektur autorka rekonstruuje kulturowy konstrukt dziewczęcości i kobiecości jako matrycy społecznej i psychologicznej. Dowodzi, że w całym analizowanym korpusie tekstów (poza nielicznymi wyjątkami) są przedstawiane i utrwalane tradycyjne żeńskie wzorce płciowe i stereotypy płciowości. Dotyczy to zarówno utworów najstarszych, dziewiętnastowiecznych, jak i nowszych, których powstanie datuje się na XX i XXI wiek. Autorka zwraca uwagę, że dominacja, a właściwie wszechobecność tradycyjnego zespołu cech, działań, form aktywności, zachowań, repertuaru postaw i ról społecznych przypisanych kobietom i dziewczętom jako bohaterkom literackim prowadzi do faworyzowania bohaterów chłopięcych i męskich, ukazywanych jako atrakcyjniejsi, bardziej dynamiczni, aktywni, reprezentujący cechy i wartości uznawane za wysokie i pożądane. Z nielicznymi wyjątkami

(Montgomery) dziewczęta jako bohaterki lektur szkolnych zasadniczo pozbawione są możliwości kształtowania swojego losu, możliwości sprawstwa, przyjmują role bierne, a jeśli nawet zdobywają się na aktywne działania, nie przekraczają paradygmatu dziewczęcej i kobiecej uległości, podporządkowania mężczyznom, dbałości o ponętny wygląd, niższej niż bohaterowie inteligencji, mniejszej wiedzy, orientacji, szczególnie odwagi.

Jak wskazuje p. mgr Korczak, konstytutywną cechą kobiecych i dziewczęcych postaci jest – zgodnie z tradycyjnymi wzorami kulturowymi – uroda; autorka odwołuje się do koncepcji Harolda Fostera i opisanej przez niego kategorii „męskiego spojrzenia” – czyli, jak pisze, „mechanizmu, wskutek którego w systemie patriarchalnym kobiety są kulturowo i społecznie dyscyplinowane do dążenia ku jak najbardziej zadowalającej prezencji, a także ocenia się je w oparciu o stopień atrakcyjności”. Na podstawie drobiazgowej rekonstrukcji wyglądu, komentarzy jego dotyczących, zabiegów pielęgnacyjnych i korygujących niedoskonałości, a także modelowego zestawu konstytutywnych dla kobiecości i dziewczęcości cech charakteru i stereotypowych składników osobowości bohaterek p. mgr Korczak wskazuje na konsekwencje stereotypizacji i polaryzacji ról płciowych, opisuje funkcje, które reprezentują bohaterki lektur szkolnych lub do których aspirują, poddaje analizie relacje żeńskich postaci z męskimi i chłopięcymi. Wskazuje na ukrytą, warunkowaną płcią hierarchizację postaci prowadzącą do waloryzowania chłopców i mężczyzn zarówno jako bohaterów literackich, jak i konstruktów kulturowych. Pracę zamyka aneks zawierający podstawowe (obowiązkowe) i proponowane (nieobowiązkowe) zestawy lektur szkolnych dla klas 4-6 szkoły podstawowej w poszczególnych podstawach programowych i rozporządzeniach władz oświatowych.

Podsumowując pracę autorka stwierdza, że „dominujący stereotypowy portret postaci płci żeńskiej powstaje wskutek oddziaływania licznych klisz i uproszczeń charakterystycznych dla nieegalitarnego myślenia o płciowości, przejawiającego się nawet w najbardziej współczesnych spośród badanych utworów (...). Literatura eksponująca inne modele działań i bohaterki odmienne osobowościowo okazuje się w spisach lektur niemal nieobecna, choć nierzadko jest pisana przez tych samych autorów albo reprezentuje te same gatunki czy obszary tematyczne, co utwory włączone do spisów lektur”.

Rozprawa powstała na podstawie szczegółowych, wnikliwych analiz, oparta jest na rzetelnie rozpoznanym stanie badań i dobrze opanowanych narzędziach interpretacyjnych, wypracowanych głównie na gruncie gender studies, a także children i childhood studies, narratologii, kulturowej teorii literatury.

Agnesa Lenczyńska